

De mol in Culemborg

door Theo de Jong, fotografie Theo de Jong, tenzij anders aangegeven

Toen ik nog een jongetje was, zag ik eens een mol in de besneeuwde grond graven; ik vond het fascinerend. Ik dacht dat het dier door de bevroren grond groef. Nu weet ik dat ze dat niet kunnen maar die zwarte opgeworpen aarde op een wit sneeuwtapijt is me tot op de dag van vandaag bijgebleven.

Een levende mol had ik toen nog nooit gezien. Dat kwam een paar maanden later toen mijn vader in de moestuin een gravende mol opschepte. In een emmer nam ik het dier mee om ergens in de weilanden los te laten. Ik zag toen zijn grote voorpoten, het leken wel kolenschoppen. En wat een kracht zat er in die poten. Ik zag de nauwelijks zichtbare oogjes in de zachte zwarte vacht en zijn korte staartje. Toen ik het beestje in het weiland liet gaan was hij in een mum van tijd in de grond verdwenen. Vanaf toen is mijn interesse in de mol altijd gebleven.

Vele jaren later in Culemborg viel mij op dat er in ogenschijnlijk voor de mol geschikte gazons en ruigtes geen molshopen lagen. Hoe kan dat, zijn de mollen er weggevangen, zijn die graslanden toch ongeschikt bijvoorbeeld door gebrek aan voedsel of zijn ze voor de mol onbereikbaar. Dit was voor mij aanleiding om de verspreiding van de mol in de bebouwde kom van Culemborg vast te leggen.

Methode

Mollen zijn van alle zoogdieren wellicht het makkelijkste waar te nemen, althans hun sporen. Iedereen kent de karakteristieke molshopen, soms maar een paar bij elkaar maar veel vaker zie je er 30, 40, 50 bij elkaar. Daaronder ligt dan het gangenstelsel waarin een mol leeft. Het diertje zelf krijgen we maar weinig te zien, ze leven strikt ondergronds. Wellicht omdat de mol zo talrijk voorkomt en niet bedreigd is, werd er weinig onderzoek aan verricht hoewel daar de laatste jaren verandering in is gekomen. Uit vroeger jaren is een goede studie bekend van Jaap Haeck uit 1969 over de kolonisatie van de IJsselmeerpolders door de mol.

Voor een eigen onderzoek heb ik van 28 november 2018 tot en met februari 2020 bijna alle straten van Culemborg fietsend en lopend bezocht, daarnaast ook nog alle graslanden, ruigtes, boomgaarden, ruigteterreinen, natuurgebieden etc. Er is op 38 verschillende dagen onderzoek verricht. Alle losse molshopen en groepen

molshopen heb ik genoteerd. Ik ben er van uitgegaan dat een groep molshopen een indicatie was voor een gangenstelsel. Een nieuwe groep molshopen, dus een ander gangenstelsel, noteerde ik pas als de afstand tussen de eerste en de tweede groep meer was dan de grootste diameter van de eerste groep.

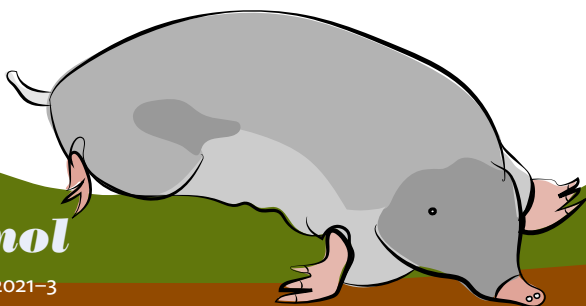
Behalve de aanwezigheid van de mol heb ik ook bijzonderheden en locaties genoteerd die op het oog geschikt zijn voor mollen, maar waar de mol ontbreekt. Mogelijk dat hiermee uitspraken gedaan kunnen worden over de verspreidingsmogelijkheden van de mol in Culemborg.

Levenswijze

Het lichaam van de mol is aangepast aan zijn ondergrondse levenswijze. Bij de meeste dieren staan de haren naar achter toe ingeplant, bij de mol zijn ze recht ingeplant waardoor de mol even gemakkelijk voor als achteruit door zijn gangen kan gaan. Zijn voorpoten zijn kort en sterk en de handen bezitten een extra botje, het sikkelbeen, waardoor de hand sterk verbreed is en het grote sterke graafhanden zijn geworden waar de mol uitstekend mee kan graven maar ook kan zwemmen. Zijn oogjes zijn klein en in de vacht verstopt, toch is de mol niet blind.

Mollen zijn bijna altijd zwart maar af en toe komen licht gekleurde mollen of zelfs geheel witte mollen voor. Ze hebben een spitse kop met een bijna slurfachtige snuit met gevoelige snorharen. Ze hebben een kort staartje.

Per dag besteden mollen circa 50% van de tijd aan foerageren, de rest van de tijd wordt gerust. Na een periode van vier uur foerageren volgt een even lange periode rust. Ze graven een gangenstelsel dat elke dag meermalen geheel of gedeeltelijk doorlopen wordt, op zoek naar in de gangen gevallen ongewervelden, vooral wormen maar ze eten ook kevers, spinnen, slakken, insecten en zelfs jonge muizen. Per dag wordt een afstand van circa 1200 meter afgelegd. De gangen liggen soms dicht aan de oppervlakte maar vaak ook veel dieper, tot 1 meter diepte aan toe; de diepte hangt vooral af van de vochtigheid van de grond en de hoeveelheid voedsel. Is de

*Boven close-up van een mol. Michael David Hill
Rechts foto 1: molshopen in de witte sneeuw.*

grond erg droog dan graven de mollen dieper op zoek naar voedsel, is de grond erg nat dan liggen de gangen ondiep om overstroming te voorkomen. De totale lengte van een gangenstelsel is afhankelijk van de voedselrijkdom van de grond. Hoe meer wormen e.d. hoe korter het gangenstelsel.

Het graven kost de mol veel energie, ze graven het liefst zo min mogelijk. Als het dan toch moet dan graag in makkelijk graafbare grond, ze kiezen de weg van de minste weerstand. Bij de kolonisatie van de IJsselmeerpolders was dat goed te zien, eerst werden de slootkanten, waar de grond losser is, bevolkt, daarna de smalle niet aangetrapt stroken onder de perceelscheidingen en daarna pas de weilanden waar de grond vaster is.

Mollenritten

Mannetjes hebben grotere gangenstelsels dan vrouwtjes. Gangenstelsels overlappen elkaar geregeld, hierdoor kunnen de geslachten elkaar ontmoeten. De paartijd van de mol valt in februari tot april. In die tijd gaan de mannetjes actief op zoek naar vrouwtjes. Ze graven dan vanuit hun territorium lange rechte gangen, mollenritten, tot ze een territorium van een vrouwtje hebben gevonden. Die mollenrit-

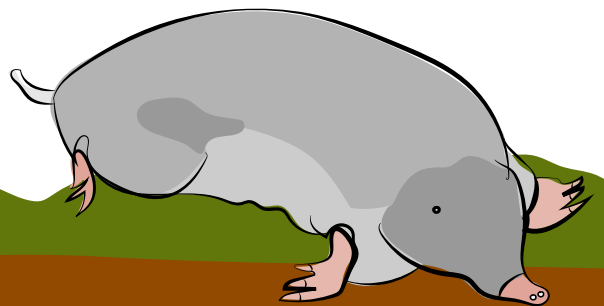
Foto 2, boven: een groot gangenstelsel

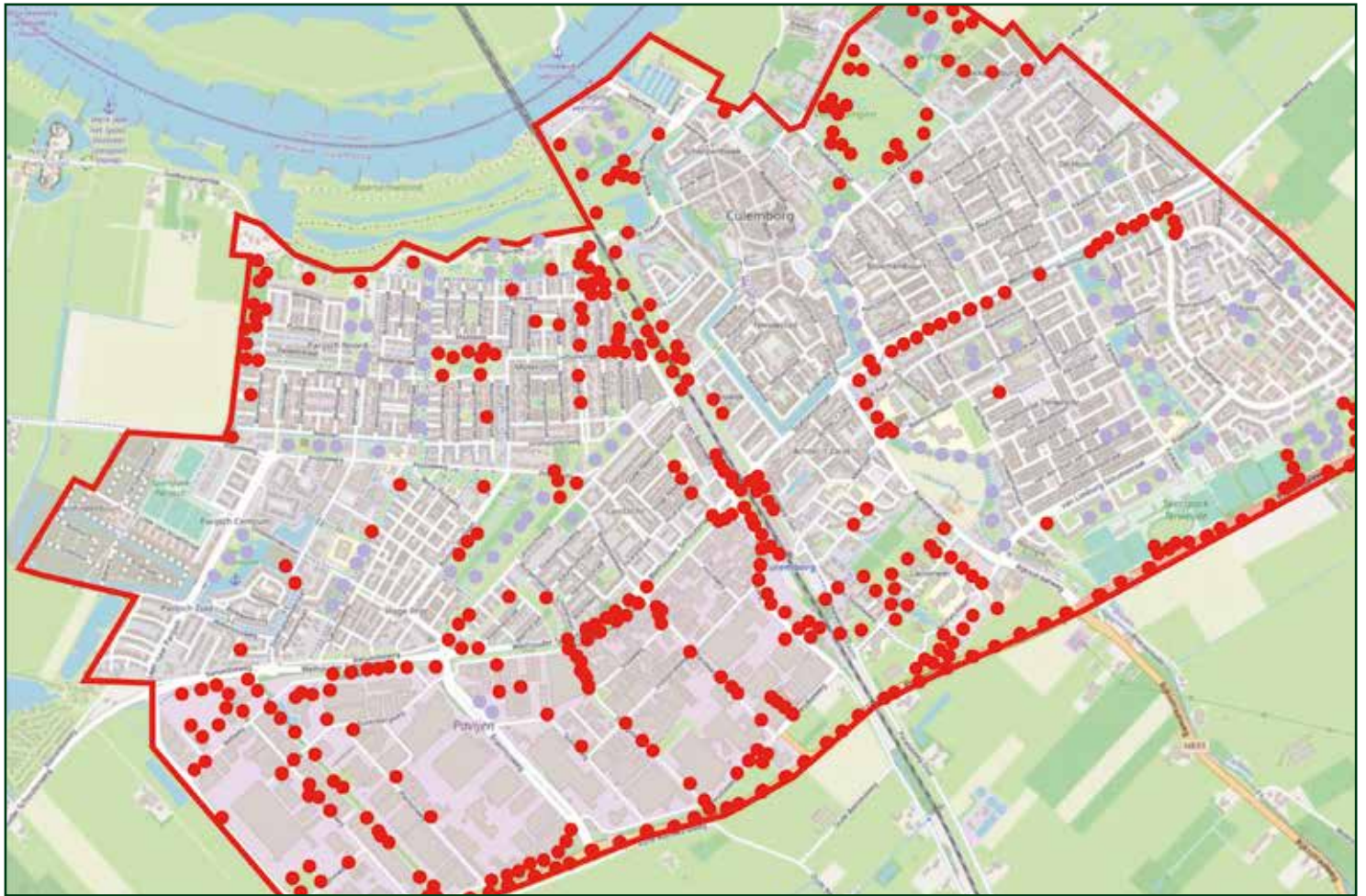
Foto 3, onder: een mollenrit

Kaart 1: verspreiding van de mol in Culemborg

De mol

ten zijn herkenbaar aan de lange rij molshopen (foto 3).

Ergens centraal in het gangenstelsel hebben vrouwtjes een nest gemaakt uit bladeren, mos en grassen waarin de jongen geboren worden. Veelal kan in het veld aan de aanwezigheid van een extra grote hoop de ligging van het nest afgelezen worden. Het nest is bekleed met gras en bladeren; als deze verwelken, wordt nieuw nestmateriaal aangebracht. Ongeveer een maand na de paring werpt het vrouwtje drie tot zes naakte jongen. Na 14 dagen hebben de diertjes een vacht en na 22 dagen gaan de oogjes open. In juni worden de jongen verstoten en gaan dan, vooral bovengronds, op zoek naar een eigen territorium. Dit is de reden dat in juni de meeste bovengrondse mollen worden gezien maar ook de meeste verkeersslachtoffers vallen.

Hoewel de schade door mollen over het algemeen wel meevalt, worden mollen om hun gegraveerde wel als hinderlijk ervaren, zeker als ze veel voorkomen. Met name agrariërs, moestuinbezitters en liefhebbers van gladgeschorene gazons vinden mollen niet echt leuk. Daarom werden en worden ze op allerlei manieren bestreden, ook nu nog. Google maar eens op 'mollenvanger'. Je wordt overspoeld met aanbiedingen van bedrijven met illustere namen als 'Molcontrol', 'Beestjes kwijt', 'De Molleman' en als beste toch wel 'De laatste hoop'.

In het verleden werden de mollen ook gevangen voor hun vacht, om er jassen van te maken of damestasjes en zelfs hoge hoeden van mollenbont. Mollen worden op tal van manieren bestreden, met gif, met honden, met klemmen, met de schep etc. Het effect van het wegvangen is vaak maar van beperkte duur, zeker in de tijd dat jonge mollen een eigen territorium zoeken. Leeggevangen terreinen worden, als ze voor de mol bereikbaar zijn, in mum van tijd, vaak al binnen een dag weer bezet door andere mollen. En dan kan het wegvangen opnieuw gebeuren en houdt de mollenvanger werk!

Resultaten

De mol komt in alle provincies en in vrijwel alle km-hokken van Nederland voor maar ontbreekt op de Waddeneilanden met uitzondering van Schiermonnikoog. Er is geen zoogdiersoort met een dergelijke aaneengesloten verspreiding in Nederland, de verspreidingskaart is egaal zwart!

Ook in ons werkgebied komt de mol talrijk voor, in wegbermen, slootkanten, uiterwaarden en graslanden. Uit de gegevens van de NDFB blijkt dat er vooral gegevens van mollen in wegbermen zijn ingevoerd. Uit die gegevens blijkt ook dat er uit de bebouwde kom van Culemborg maar weinig gegevens bekend zijn. Door dit onderzoekje is daar drastisch verandering in gekomen en behoort Culemborg voor wat de mol betreft tot de best onderzochte gebieden van Nederland. Bij dit onderzoek werd de locatie van 8705 molshopen vastgelegd. 97 keer betrof het een enkele solitaire molshoop, 77 keer betrof het een kleine cluster van 2 – 9 molshopen en 278 keer betrof het een cluster van molshopen van 10 – 49 (foto 2), 29 keer was het een cluster van 50 – 99 hopen en 4 keer vond ik een cluster van 100 tot 150 hopen. Clusters van 10 – 49 hopen komen het meeste voor en herbergen met 6131 hopen ook het grootste aantal hopen. De 29 clusters van 50 – 99 hopen omvatten 1649 hopen en de vier clusters van meer dan 100 hopen herbergen 465 hopen.

Verspreiding

In de bebouwde kom van Culemborg blijkt de mol vooral aan de westzijde van de Spoorlijn talrijk voor te komen. Ten oosten van de spoorlijn heb ik de mol veel minder vaak aangetroffen. Hieronder wordt de verspreiding besproken. Kaart 1 geeft een overzicht.

Foto 4 mollen rond het elektriciteitshuisje Platijnweg

Culemborg, westzijde spoorlijn

Op het industriegebied zijn molshopen in vrijwel alle wegbermen te vinden, soms zelfs op hele smalle wegbermen. Ook in de wegberm van de Provincialeweg N320 komen veel molten voor. Op het industrieterrein komt de mol ook voor op allerlei kleine geïsoleerde plaatsen zoals rond het elektriciteitshuisje aan de Platijnweg. Daar bevindt zich bij een paar vierkante meter beplanting in een steenwoestijn al enkele jaren een bewoond gangenstelsel (Foto 4).

Op het industrieterrein zijn meer bijzondere mollensporen te vinden. Aan de westkant van het Fair Tradecentrum aan de Beesdseweg loopt over een afstand van 95 meter een oppervlakkige gang tussen de bestrating en het pand. Het stukje graafbare grond is slechts 10 cm maar toch vond een mol het de moeite waard er een gang te graven en te onderhouden (foto 5). Op het industrieterrein zijn maar weinig ogenschijnlijk geschikte plaatsen onbezet. De enige van enig formaat is het braakliggende terrein langs de Erasmusweg direct ten noorden van de Textielweg. Het terrein is ooit gelijk met de rest van het industrieterrein opgespoten maar nog niet bebouwd. Kennelijk is het voor molten onbereikbaar.

Het gebied tussen de Wethouder Schoutenweg en de Prijsseweg wordt maar mondjesmaat door de mol bewoond. Hier en daar wat hopen maar geen uitgebreide gangenstelsels. Op het volkstuincomplex tussen de Roosje Voslaan en het Jo de Boefpad heb ik geen molten kunnen vinden. Wel heb ik er mollenklemmen aan een huisje zien hangen dus waarschijnlijk worden de molten hier bestreden. In het gebied komen meerdere ogenschijnlijk geschikte terreinen voor die (nog) niet bewoond zijn. De notenboomgaard aan de Roosje Voslaan, het Park de Triomphe en het grasland langs het Welmoet Wijnaendts Franckenpad (Foto 6) zijn voorbeelden van die, in mijn ogen, geschikte terreinen waar molten ontbreken. In de ruime omgeving heb ik echter nergens molten aangetroffen. Ik ga er daarom vanuit dat de genoemde terreinen voor de mol vooralsnog onbereikbaar zijn.

Dan het gebied ten noorden van de Prijsseweg. Op een aantal plaatsen komen veel molten voor. Ik noem hiervan de graslanden langs de spoorlijn, een als hondenuitlaatplaats gebruikt grasland aan de Otto van Reesweg, de notenboomgaard tussen het Bouwlustpad en de Molenwindsingel, de hoogstamboomgaard tussen

Foto 5 op een smal strookje toch een gang

de Nachtegaallaan en het Kokmeeuwpad en de bermen van het Kokmeeuwpad. In deze terreinen liggen veel gangenstelsels. Maar in nog meer ogenschijnlijk geschikte gebiedjes ontbreekt de mol. Op enkele andere ogenschijnlijk zeer geschikte terreinen, bijvoorbeeld de graslanden, ruigtes en boomgaarden ten zuiden van de Goilbedingerdijk heb ik af en toe een solitaire molshoop gevonden, wellicht als teken van een voorzichtige kolonisatie. Ik ben benieuwd of de genoemde terreinen over een jaar of vijf gekoloniseerd zijn.

Culemborg oostzijde spoorlijn

De mol is aan de oostzijde van de spoorlijn maar spaarzaam aanwezig. De Volencampen, de graslanden bij de Ronde Haven, de oevers van de singel aan de Weidsteeg, de gazons bij de Multatulilaan en de Guido Gazelleweg en het bosgebied bij de Zump herbergen talloze gangenstelsels. In de wijken Voorkoop, Terweijde en De Hond ontbreekt de mol vrijwel geheel terwijl daar op veel plaatsen geschikte terreinen zijn. Als voorbeelden noem ik de graslanden langs de Terweijdelaan, langs het Olympiapad en de graslanden langs de Oostersingel maar ook de speeltuin/boomgaard langs de Eikeboom (foto 7). Allemaal geschikte leefgebieden maar kennelijk onbereikbaar voor de mol. Ook in de binnenstad, het gebied binnen de grachten, ontbreekt de mol totaal, zeer waarschijnlijk ook omdat het gebied vanuit bestaande gangenstelsels geheel onbereikbaar is.

Verbreiding

De mol is goed in staat nieuw gebied te koloniseren. De kolonisatie van de Noordoostpolder ging met een uitbreiding van twee à drie kilometer per jaar. Dat in Culemborg in veel geschikte terreinen geen molten aanwezig zijn, heeft ongetwijfeld te maken met de slechte bereikbaarheid van die terreinen. Ze kunnen slechts gekoloniseerd worden als er in de nabijheid molten aanwezig zijn. Om die reden denk ik dat de wijken Terweijde, Voorkoop en De Hond het nog lang zonder molten moeten stellen. En dat een ogenschijnlijk ongeschikt gebied als het industrieterrein toch veel molten herbergt, komt denk ik doordat het merendeel van de molten zich ophoudt in brede grasbermen en brede oevers langs sloten en vijvers. Daar kunnen molten makkelijk met elkaar in contact komen, de gangenstelsels liggen dicht bij elkaar.

Foto 6, bovenaan: goed grasland, geen mollen

Foto 7 speelplaats/boomgaard langs de Eikeboom, geen mol te zien

Bijzonderheden

Behalve de gang langs het Fair Tradecentrum heb ik me over enkele andere sporen van mollen verbaasd. Bij bespreking van de verspreiding heb ik de spoorlijn als scheidslijn gebruik. Ik denk dat de spoorlijn over grote lengte een barrière is voor de mol. Op tal van plaatsen komen mollen tot hoog op de spoorlijn voor maar ik zie niet gebeuren dat dit weinig atletische diertje in staat is de minimaal vier spoorstaven over te klimmen. Het steenbed van de rails maakt eronderdoor graven vrijwel onmogelijk. Om de spoorlijn te passeren, moeten de mollen, net als wij mensen, gebruik maken van de tunnels. En dat doen ze dan ook. Zowel in de tunnel van de Tunnelweg als de tunnel bij de Ronde Haven heb ik in de smalle randjes grond tussen de tunnelmuur en de bestrating gangen gevonden (foto 8). Bij de tunnel in de Vianensestraat kan dat maar gedeeltelijk. Gangen lopen daar tot aan de verharding. Ik vermoed dat vooral jonge dieren daarna boven de grond verder gaan en aan de andere kant van de tunnel de grond weer in duiken. De oevers langs de Antonie van Diemenstraat herbergden in 2019 meerdere gangenstelsels. In maart 2019 werd de oever omgezet in een natuurvriendelijke oever. Hiervoor werd een deel van de oever afgegraven. Na de werkzaamheden resteerde een kale onbegroeide oever maar al snel groeven de mollen er nieuwe gangen. De toch ingrijpende werkzaamheden leken geen invloed op aanwezigheid van de mol te hebben (foto 9).

Slot

Bovenstaand is het resultaat van twee jaar onderzoek. Het geeft een behoorlijk overzicht van de mol in Culemborg. Natuurlijk is het beeld niet compleet. Zo heb ik niet in grote achtertuinen kunnen

Foto 8, boven: mologang in de tunnel bij de Tunnelweg

Foto 9, onder: na ingrijpende werkzaamheden toch weer mollen

kijken, evenmin in, vooral op het industriegebied aanwezige, ontoegankelijke plaatsen. Maar wellicht dat dit stukje aanleiding is ook de aanwezigheid van de mol bij excursies te noteren.

Gebruikte literatuur

- Bekker, J.P., 2020 *De mol door de ogen van Jan Piet Bekker*. Zoogdier 31-1.
 Bekker, J.P. & Jasja Dekker, 2018. *Mollen (Talpa europaea) in wegbermen: een vooronderzoek in bermstroken in het agrarisch gebied van Zeeland (Losse artikelen - Lutra (pdf))*.
 Haeck, J. 1969. *Colonisation of the mole (Talpa europaea L.) in the IJsselmeerpolders*. *Neth. J. Zool.*, 19 (2): 145-248.
 Haeck, J. 2003. *Mollen, een halve eeuw wroeten*. *Zoogdier* 14-3.
 Stevens, S., 2015. *De bontjassen van de mollenvanger*. *De Gooi en Eemlander*, 15/9/2015

